

NETEISĖTO PRATURTĖJIMO NUSIKALTIMO DALYKAS

Skirmantė Makūnaitė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 67
El. paštas: Skirmante.Makunaite@gmail.com

Straipsnyje analizuojami turto, kaip Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 189¹ straipsnyje numatyto neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyko, požymiai (forma, kilmė, vertė), akcentuojant kai kurias teorines ir praktines baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą praturtėjimą problemas.

The article analyses characteristics (form, origin and value) of assets as the subject of crime of illicit enrichment provided in Article 189¹ of the Criminal Code of the Republic of Lithuania (CC), highlighting some theoretical and practical problems of criminal liability related to illicit enrichment

Įvadas

2010 m. gruodžio 11 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) pakeitimai, kuriais BK buvo papildytas 189¹ straipsniu „Neteisėtas praturtėjimas“, numačiusiu baudžiamąją atsakomybę tam, kas turėjo nuosavybės teise didesnės negu 500 MGL¹ vertės tur-

tą, žinodamas arba turėdamas ir galėdamas žinoti, kad tas turtas negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis.

Vos pasirodęs šis straipsnis sulaukė višumenės palaikymo, tačiau kartu ir gana griežtos teisės mokslininkų S. Bikelio, O. Fedosiuk ir V. Piesliako kritikos [13; 16; 17; 26]. O. Fedosiuk, V. Piesliakas ir L. Pakštaitis [23] labiausiai kritikavo neteisėto praturtėjimo nusikaltimo subjektyviosios pusės požymių formulavimą BK. Pirmieji teismų priimti nuosprendžiai patvirtino, kad neaiškumų yra dėl visų šio nusikaltimo sudėties elementų. Per dvejus metus nuo baudžiamojo įstatymo įsigaliojimo teismas net du kartus kreipėsi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą (toliau – Konstitucinis Teismas) su prašymu ištirti, ar nesama prieštaravimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai [28; 29].

¹ Pažymėtina, kad 2008 m. rugpjūčio 1 d. rodiklį „MGL“ arba „minimalus gyvenimo lygis“ pakeitė „bazinis bausmių ir nuobaudų dydis“. Pagal Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymo 4 straipsnio 2 dalį teisės aktuose, reglamentuojančiuose nusikalstamų veikų ir administracinių teisės pažeidimų kvalifikavimą bei bausmių ir nuobaudų dydžių apibrėžimą ir apskaičiavimą, vartojamas rodiklis „minimalusis gyvenimo lygis“ arba „MGL“ yra tapatus ir lygus baziniam bausmių ir nuobaudų dydžiui (toliau – BBND). Šio įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad BBND tvirtina Lietuvos Respublikos Vyriausybė [6]. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimu Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“ numatyta, kad BBND yra 130 Lt. Atsižvelgiant į tai, kad BK yra išlikusi MGL są-

voka, šiame straipsnyje toliau taip pat vartojama MGL sąvoka [8].

Šio straipsnio objektas yra turtas kaip BK 189¹ straipsnyje numatyto neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalykas. Dalyku laikytinas didesnės negu 500 MGL vertės turtas, kurį asmuo turi nuosavybės teise ir kuris negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis. Būtent su asmens turimo turto savybėmis susiję aspektai yra kertiniai apibūdinant šį nusikaltimą, tačiau teisės moksle kol kas jie nėra plačiai nagrinėti. Straipsnio tikslas – aptarti turto formą ir rūšį², kilmę ir vertę, identifikuojant ir akcentuojant kai kurias teorines ir praktines baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą praturtėjimą problemas. Tikslas įgyvendinamas pasitelkiant aprašomąjį, lyginamąjį, sisteminę analizę, loginį ir teleologinį metodus.

Straipsnyje greta mokslinių publikacijų neteisėto praturtėjimo tema analizuota Lietuvos teismų praktika, taip pat kai kurių tarptautinių ir Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės aktų, užsienio valstybių baudžiamųjų įstatymų nuostatos, susijusios su neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyku.

1. Neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalykas tarptautiniame kontekste

Analizuojant BK 189¹ straipsnyje numatyto neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyką, aktualios ir tarptautinių bei ES teisės aktų, kurie lėmė BK turinį su neteisėtu praturtėjimu (plačiuoju požiūriu) susijusiais klausimais, nuostatos.

Neteisėto praturtėjimo nusikaltimo sudėties įtraukimas į BK siejamas su 2005 m. spalio 31 d. Jungtinių Tautų konvencijos prieš korupciją (toliau – Konvencija) 20 straipsniu, kuris nukreiptas prieš naudos

iš korupcinių nusikaltimų turėjimą. Konvencijoje neteisėtas praturtėjimas apibrėžtas kaip žymus valstybės pareigūno turto padidėjimas, kurio jis negali pagrįsti savo teisėtomis pajamomis. Šia formuluote preziumuojama, kad toks turtas yra gautas iš korupcinių nusikalstamų veikų. Nurodant, kad valstybės pareigūno praturtėjimas turi būti žymus, Konvencijoje įtvirtintas vertinamasis kriterijus, apibūdinantis šio nusikaltimo dalyko vertę [1].

Reikia pažymėti, kad tarptautiniuose ir ES teisės aktuose turtas apibrėžiamas plačiai. Pavyzdžiui, Konvencijoje turtas apibrėžiamas kaip bet koks turtas, daiktinis ar nedaiktinis, kilnojamas ar nekilnojamas, materialusis ir nematerialusis, ir teisiniai ar kitokie dokumentai, patvirtinantys nuosavybės teisę į tokį turtą ar interesus į jį [1]. Europos Parlamento ir Tarybos 2005 m. spalio 26 d. direktyvoje 2005/60/EB dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui ir teroristų finansavimui turtas apibrėžiamas kaip bet koks fizinis arba nefizinis, kilnojamas arba nekilnojamas, materialusis arba nematerialusis turtas ir bet kokios formos, įskaitant elektronines ar skaitmenines, teisiniai dokumentai arba priemonės, įrodančios nuosavybės teisę į šį turtą arba su juo susijusias teises [2].

Pažymėtina, kad Vakarų Europoje neteisėtas praturtėjimas taip plačiai kaip savarankiška nusikalstama veika nėra kriminalizuotas. Pavyzdžiui, Prancūzijoje kriminalizuotas negalėjimas pagrįsti, kad asmens gyvenimo būdas atitinka gaunamas pajamas, tačiau yra papildomų sąlygų, kurios yra esminės, t. y. turi būti nustatytos asmens tiesioginės sąsajos su prostitucija, išmaldos prašymu užsiimančiais asmenimis, valstybės tarnyba, tam tikrų nusikal-

² Toliau apibendrintai vartojama sąvoka „forma“.

timų darymu ar organizuotu nusikalstamumu, todėl tokie nusikaltimai nėra analogiški BK 189¹ straipsnyje numatytam neteisėto praturtėjimo nusikaltimui [7]. Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Kanadoje neteisėtas praturtėjimas nekriminalizuotas dėl neatitikties konstituciniam nekaltumo prezumpcijos principui [19, p. 66].

Analizuotų užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalykas apibrėžiamas įvairiai. Turto sąvoka tiek detalizuojama pačiame įstatyme, tiek pateikiama abstrakčiai. Tais atvejais, kai neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyką sudarantis turtas detalizuotas, jam priskiriamas ir skolų ar įsipareigojimų, susijusių su turtu, panaikinimas, turtinės teisės, suteiktos paslaugos ir pan. Pavyzdžiui, Argentinos baudžiamąjo kodekso 268(2) straipsnyje numatyta, kad neteisėtu praturtėjimu gali būti laikomas ir skolų ar įsipareigojimų, susijusių su turtu, panaikinimas. Pagal Paragvajaus baudžiamąjį kodeksą turtu laikomos ir turtinės teisės, suteiktos paslaugos, skolų panaikinimas. Kinijos Liaudies Respublikos Honkongo specialiojo administracinio regiono baudžiamajame kodekse (toliau – Honkongo BK) turto sąvoka nėra detalizuota (atskirai paminėti tik pinigai), tačiau numatyta, kad turtas nebūtinai turi būti turimas nuosavybės teise, užtenka, kad asmuo faktiškai yra to turto turėtojas. Kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui, Malavyje, turtas apibrėžtas labai abstrakčiai, nurodant, kad neteisėtu praturtėjimu laikomas pajamų neatitinkantis gyvenimo lygis arba būdas. Indijos baudžiamajame kodekse įvardyti pinigai ir turtas, o teismams yra išaiškina, kad tai apima ir nekilnojamąjį turtą, visą likvidų turtą ir pelningas investicijas [22, p. 19, 67–88].

Daugelio nagrinėtų užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose neteisėtas praturtėjimas apibrėžtas kaip asmens negalėjimas pagrįsti turimo turto teisėtomis pajamomis³, o tai sietina su pažodiniu konvencijų nuostatų perkėlimu. Paminėtina, kad panašiai neteisėtas praturtėjimas buvo apibrėžtas ir pirmajame BK papildymo BK 189¹ straipsniu įstatymo projekte [10], tačiau tokio apibrėžimo buvo atsisakyta sulaukus pagrįstos kritikos dėl prieštaravimo nekaltumo prezumpcijos principui, draudimui kaltinamajam perkelti įrodinėjimo našta. Aktualioje BK redakcijoje, kaip ir kai kurių kitų valstybių BK⁴, įtvirtinta formuluotė bent jau tiesiogiai nesuponuoja, kad kaltinamasis yra įpareigotas pats pagrįsti savo pajamų teisėtumą.

BK 189¹ straipsnyje numatyto neteisėto praturtėjimo nusikaltimo sudėtis labiausiai išsiskiria iš kitų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose numatytų panašių nusikaltimų sudėčių tuo, kad BK 189¹ straipsnyje *expressis verbis* numatyta dalyko vertė. Apžvelgtų užsienio valstybių BK konkrečiai dalyko vertė neįvardijama, dažniausiai apibrėžiama per turimo turto, gyvenimo būdo, išlaidų neatitiktį teisėtoms pajamoms, konkrečius dydžius, lemiančius baudžiamąją atsakomybę, paliekant aiškinti teismams. Pavyzdžiui, Indijos teismų praktikoje suformuluota taisyklė, kad tokia neatitiktis turi sudaryti ne mažiau kaip 10 proc. viso turimo turto vertės [22, p. 18, 67–88].

Taigi, nors Konvencijos 20 straipsnyje buvo įtvirtintas siūlymas kiekvienai vals-

³ Pavyzdžiui, Argentinos, Honkongo, Kolumbijos, Indijos, Makedonijos, Meksikos, Pakistano baudžiamieji įstatymai [22, p. 67–88].

⁴ Pavyzdžiui, Ekvadoro, Paragvajaus baudžiamieji įstatymai [22, p. 67–88].

tybei, šios Konvencijos šaliai, apsvarstyti galimybę priimti reikiamus teisės aktus ir imtis kitų būtinų priemonių, kad pagal pagrindinius jos nacionalinės teisės principus baudžiamuoju nusikaltimu būtų laikomas tyčinis neteisėtas praturtėjimas, Europoje šis siūlymas netapo populiarus. Palyginus neteisėto praturtėjimo nusikaltimo reglamentavimą Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose, reikia pažymėti, kad BK 189¹ straipsnyje neteisėto praturtėjimo nusikaltimas apibrėžtas kitaip negu aptartose valstybėse. Lietuvoje neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalykas apibrėžtas konkrečiau negu Konvencijoje, be to, siauriau negu daugelyje kitų valstybių, nes BK 189¹ straipsnyje įtvirtinta minimali nusikaltimo dalyko vertė. Vis dėlto vien remiantis neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyko apibrėžimu negali būti daroma išvada, kad Lietuvoje neteisėtas praturtėjimas yra kriminalizuotas siauriau negu kitose valstybėse. Šį teiginį paneigia tai, kad BK 189¹ straipsnyje numatyto nusikaltimo subjektu gali būti kiekvienas asmuo, o tiek Konvencijoje, tiek daugelyje užsienio valstybių šis nusikaltimas siejamas visų pirma su valstybės tarnautojų neteisėtu praturtėjimu dėl korupcijos.

2. Turto forma

BK 189¹ straipsnyje numatyto neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalykas bendriausiu požiūriu yra turtas, kurį asmuo turi nuosavybės teise. Nei BK 189¹, nei kituose BK straipsniuose turto sąvoka nėra apibrėžta. Išanalizavus negausią teismų praktiką neteisėto praturtėjimo baudžiamosiose bylose, pastebėta, kad dažniausiai nusikaltimo dalyku buvo nekilnojamasis turtas [30; 37; 38], kilnojamieji daiktai, pavyzdžiui, automobilis [35; 36], taip pat

pinigai [32; 34]. Abejonių dėl pinigų, kilnojamųjų ir nekilnojamųjų daiktų galėjimo būti neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyku nepastebėta, tačiau baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje kol kas nėra išsamiai analizuota, kaip plačiai gali būti traktuojama turto kaip BK 189¹ numatyto neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyko sąvoka ir ar turto forma turi reikšmės veikai kvalifikuoti.

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK) turto sąvoka nėra pateikta, tačiau sistemiškai analizuojant Lietuvos teisės aktus, matyti, kad turtui priskiriamos iš esmės visos materialiojo ir nematerialiojo turto formos, neapsiribojant daiktais. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo⁵ 2 straipsnio 23 dalyje įtvirtinta, kad turtas – tai daiktai, pinigai, vertybiniai popieriai, kitos finansinės priemonės, kitas turtas bei turtinės teisės, intelektinės veiklos rezultatai, informacija, veiksmai ir veiksmų rezultatai, taip pat kitos turtinės ir neturtinės vertybės [5].

Kad turto sąvoka BK yra įstatymo aiškinimo dalykas ir gali būti aiškinama plačiai, yra pasisakę A. Abramavičius [12, p. 205], R. Paužaitė [24, p. 211]. O. Fedosiuk pažymėjo, kad turtas kaip teisinė kategorija apima objektus, turinčius ekonominį turinį ir galinčius priklausyti asmeniui (įeiti į jo turtinį aktyvą arba pasyvą) kaip materialusis arba nematerialusis daiktas, o turtinė nauda savo turiniu apima visas įmanomas nusikalstamo praturtėjimo formas [15, p. 83–84].

BK 189¹ straipsnio dispozicija nėra blanketinė, todėl turto sąvoka turėtų būti

⁵ *Valstybės žinios*, 1997, nr. 64-1502.

aiškinama labiausiai atsižvelgiant į BK straipsnio, kuriame vartojama, kontekstą ir paskirtį. Aiškinamajame rašte nurodyta, kad BK pakeitimų tikslas yra sudaryti sąlygas korupcinius, turtinius, ekonominius, finansinius ir kitus savanaudiškus nusikaltimus padaryti ekonomiškai nenaudingus [9]. Turto sąvoką aiškinant siaurai, kaip neteisėto praturtėjimo nebūtų įmanoma kvalifikuoti tokių situacijų, kai asmuo neteisėtai įgytus pinigus investuoja į akcijas, obligacijas, kitus vertybinius popierius, asmeniui, siekiančiam išvengti baudžiamosios atsakomybės, taip pat užtektų fiktyviai sudaryti kelias paskolos sutartis, taip neva atsikratant jam priklausančio turto. Tai neatitiktų nei tarptautinių ir ES teisės aktų nuostatų, nei Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje vyraujančios plačiosios turto sampratos.

Turto forma, išskyrus atvejus, kai ji suponuoja baudžiamąją atsakomybę pagal kitą BK straipsnį, neturėtų būti tas požymis, kuriuo remiantis siaurinamas baudžiamosios atsakomybės pagal BK 189¹ straipsnį taikymas. Neteisėto praturtėjimo atveju turėtų būti svarbu, kad turtas nebūtų įgytas teisėtomis pajamomis, tačiau ne kokia jo forma, ar ji vėliau keičiama.

Neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyku turėtų būti laikomi į turto sąvoką civilinės teisės teorijoje įtraukti ir tokie neteisėtomis pajamomis įgyti nematerialūs dalykai, kaip antai prekės ženklas, komercinės paslaptys, intelektinės veiklos rezultatai ir pan., kurie objektyviai išreikštą piniginę vertę įgauna tik juos pardavus, tačiau svarbu pažymėti, kad neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyku turėtų būti pripažįstamas tik toks turtas, kuris asmens yra neteisėtai įgytas arba įgytas neteisėtomis

pajamomis, o ne paties sukurtas. Jei asmuo turi neteisėtai įgyto konkrečios formos turto, už kurio turėjimą (laikymą, įgijimą) BK numatyta baudžiamoji atsakomybė kitame straipsnyje, ši norma konkuruoja su numatyta BK 189¹ straipsnyje kaip specialioji su bendrąja ir taikytina specialioji norma.

Pripažinus, kad turto sąvoka aiškintina plačiai, pažymėtina, kad BK 189¹ straipsnyje *expressis verbis* numatyta, kad asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už turto, kurį turi nuosavybės teise, turėjimą. Teleologiškai aiškinant BK, darytina išvada, kad įstatymų leidėjo tikslas nebuvo apriboti turto formą. Manytina, kad tokia formuluotė leidžia apibrėžti šio nusikaltimo padarymo laiką per nuosavybės teisės įgijimo momentą, taip pat suponuoja, kad baudžiamojon atsakomybėn traukiamas ne turto faktinis valdytojas, o tas, kuriam turtas (plačiuoju požiūriu) teisiškai priklauso. Vis dėlto, skaitant pažodžiui, baudžiamajame įstatyme numatyta ne vien tai. Pagal CK nuostatas nuosavybės teisė ir, pavyzdžiui, reikalavimo teisė nėra tapačios – nuosavybės teisė pagal klasikinę doktriną siejama tik su daiktais, o reikalavimo teisė visų pirma yra nukreipta į skolininko veiksmus, bet ne daiktą. Siaurai traktuojant turto, kurį galima turėti nuosavybės teise, sąvoką, remiantis šia koncepcija ir griežtai gramatiškai aiškinant BK 189¹ straipsnio tekstą, būtų galima daryti išvadą, kad nuosavybės teisės įrašymas į straipsnio dispoziciją siaurina turto sąvokos turinį, todėl baudžiamoji atsakomybė už nematerialiojo turto turėjimą ir ypač reikalavimo teisės turėjimą yra negalima.

Nuosavybės, turto sąvokos teisės teorijoje ir teisės aktuose vis labiau praranda tradicines ribas. Pavyzdžiui, A. Jakutyte-Sungailienė nurodo, kad „formuojantis

rinkos ekonomikai ir sudėtingėjant civilinei apyvartai, klasikinė nuosavybės teisės doktrina tapo nepriimtina, nes civilinėje apyvartoje greta materialių daiktų atsirado ir nematerialūs objektai <...>, kurių klasikinė daiktinės teisės doktrina nepriskiria prie nuosavybės teisės objektų“. Ši autorė teigia, kad siauroji turto samprata neatitinka šiuolaikinės civilinės teisės poreikių ir tendencijų, todėl teisėje įsivyrėja plačioji turto samprata, be to, pažymi, kad nuosavybės teisės turinys, savininko teisių taigi ir pačios nuosavybės teisės apimtis nepriklauso nuo nuosavybės teisės objekto materialios formos [20, p. 213, 217, 222]. Tai neabejotinai daro įtaką ir baudžiamosios teisės reguliavimo sričiai. Kad siauras turto, kurį galima turėti nuosavybės teise, apibrėžimas baudžiamajai teisei yra nepakankamas, atkreipė dėmesį ir O. Fedosiuk [14, p. 83–88].

O. Fedosiuk, aptardamas neteisėto praturtėjimo nusikaltimo sudėtį, nurodo, kad turtas šio nusikaltimo sudėtyje apima visą asmens turtinį aktyvą: tiek kilnojamąjį, tiek nekilnojamąjį, turtines teises [18, p. 413]. Šiai pozicijai pritaria tuo aspektu, kad baudžiamajoje teisėje sąvokos, vartojamos ne blanketinę dispoziciją turinčiame BK straipsnyje, turi savarakišką reikšmę, tačiau neabejotina, kad aptartas sąvokų nesuderinamumas kuria papildomų neaiškumų ir kelia praktinių problemų.

Problema galima spręsti keičiant BK 189¹ straipsnio formuluotę arba ją aiškinti remiantis BK 189¹ straipsnio paskirtimi. Į BK 189¹ straipsnio dispoziciją atskirai greta turto, turimo nuosavybės teise, įtraukus turtines teises, vis tiek liktų neaiškumų, nes ne visų turtinių teisių turėjimas gali būti savaime vadinamas praturtėjimu.

Sprendžiant, ar konkreti turtinė teisė laikytina neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyku, turėtų būti atsižvelgiama į turtinės teisės esmę ir jos įgijimo pagrindą. Pavyzdžiui, manytina, kad dėl jos realizavimo niuansų paveldėjimo teisė neturėtų būti laikoma šio nusikaltimo dalyku, tačiau reikalavimo teisė, atsiradusi suteikus kitam asmeniui daugiau negu 500 MGL vertės paskolą, pripažintina dalyku, nes ji rodo, kad prieš šį sandorį asmuo turėjo daugiau negu 500 MGL ir dabar turi reikalavimo teisę į šią sumą. Nors ir negali laisvai jais disponuoti, šie pinigai bendriausia prasme vis tiek priklauso jam, o ne tam, kuriam jie paskolinti – nuosavybės teisė kitam asmeniui nėra perėjusi, todėl asmuo, kuriam šie pinigai priklauso, jei jie negalėjo būti įgyti teisėtai, turėtų sulaukti baudžiamosios atsakomybės.

3. Turto kilmė

BK 189¹ straipsnio pavadinime esantis žodis „neteisėtas“ iš pirmo žvilgsnio apibūdina paties praturtėjimo kaip veikimo būdą, tačiau šis straipsnis kriminalizuoja ne atitinkamo turto įgijimą, o turėjimą, todėl „neteisėtas“ nusako turimo turto kilmę. Straipsnio dispozicijoje žodis „neteisėtas“ ar „neteisėtai“ nėra minimas. Praturtėjimo neteisėtumą rodo tai, kad turimas turtas negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis.

Aptariant, kokia turėtų būti turto kilmė, kad jis būtų laikomas neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyku, pažymėtina, kad pagal Konvenciją neteisėto praturtėjimo nusikaltimas siejamas su korupcija. Užsienio autoriai J. Guillermo, L. Muzila, M. Perdriel-Vaissiere neteisėtą praturtėjimą taip pat apibūdina kaip valstybės tarnautojų praturtėjimą būtent dėl korup-

cijos [19; 22; 25; 27]. Vis dėlto BK 189¹ straipsnyje numatytas neteisėtas praturtėjimas tiesiogiai neturi nieko bendro ne tik su korupcija, bet ir apskritai su jokia BK uždrausta veikla ar neveikimu. Be to, šio nusikaltimo subjektų ratas nėra ribojamas. Nors dažniausiai preziumuojama, kad turtas, kuris negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis, yra gautas iš nenustatytos ar neįrodytos nusikalstamos veikos, baudžiamajai atsakomybei pagal BK 189¹ straipsnį kilti pakanka, kad turto kilmė yra neaiški, tačiau objektyviai negali būti teisėta.

Nors kai kuriais atvejais nuosprendžiuose galima nusikaltimo dalyko kilmė detalizuota, pavyzdžiui, nurodant, kad „teismas neatmeta galimybės, kad šis butas galėjo būti įsigytas taip pat ir už lėšas, gautas realizuojant narkotines medžiagas“ [37], teismai atkreipia dėmesį, kad įstatymas nereikalauja, jog būtų įrodyta konkreti pajamų kilmė, jų įgijimo būdas ir pan. [35], ir dažniausiai apsiriboja vertinimu, kad kaltinamojo turtas yra neaiškios kilmės, t. y. gautas iš nežinomų, nenustatytų šaltinių, tačiau negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis [34; 31]. Pavyzdžiui, teismas, pripažindamas asmenį kaltu, *inter alia* rėmėsi jo parodymais, kad pinigai gauti neteisėtu būdu, tačiau jis atsisakęs įvardyti šių lėšų gavimo šaltinius [32].

Būtent tai, kad neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalykas yra turtas, kurio kilmė neaiški, tačiau negali būti teisėta, leidžia atskirti neteisėtą praturtėjimą nuo kitų panašių nusikalstamų veikų. Pabrėžtina, kad neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalykas nėra turtas, gautas iš konkrečios nustatytos nusikalstamos veikos. Kai turto kilmė yra nusikalstama, tai negali būti kvalifikuojama kaip neteisėtas praturtėjimas, taip pat negali būti kvalifikuojama kaip

BK 189¹ straipsnio bei straipsnio, kuris numato baudžiamąją atsakomybę už konkrečią nusikalstamą veiką, iš kurios gautas turtas, sutaptis. Kaip sutaptis turėtų būti kvalifikuojama tik tada, kai nustatoma, kad greta vienos nusikalstamos veikos padarymo asmuo turi su šia veika tiesiogiai nesusijusio turto, kuris negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis. Pavyzdžiui, Šiaulių apygardos teismo 2013 m. birželio 28 d. nuosprendžiu baudžiamojoje byloje Nr. 1A-496-354/2013 asmuo pripažintas kaltu dėl BK 201 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos, o nustačius, kad jis turi 74 582 litus, kurie negalėjo būti įgyti teisėtai, tačiau jų kilmė neaiški, inkriminuotas ir BK 189¹ straipsnis [31].

Atskiriant neteisėtą praturtėjimą nuo BK 189 ir 216 straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų, kurių dalykas yra būtent nusikalstamu būdu gautas turtas, atsižvelgiant į tai, kad pastariesiems kvalifikuoti nėra svarbu, kurio nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo rezultatas yra turtas. Nusikalstamu būdu gautam turtui priskiriamas tiesiogiai iš nusikalstamos veikos gautas turtas, turtas, kuriuo paverstas nusikalstamu būdu gautas turtas, netiesioginės pajamos ir bet kokia turbinė nauda, gauta iš nusikalstamų veikų darymo. Baudžiamosios teisės teorijoje taip pat pažymima, kad vien tai, kad nėra priimtas apkaltinamasis nuosprendis, asmuo, padaręs pirminę nusikalstamą veiką, nėra sulaukęs atitinkamo amžiaus, numiršta, yra nepakaltinamas, nėra pagrindas taikyti BK 189¹ straipsnį, o ne BK 189 ar 216 straipsnius, nes kvalifikavimui turi reikšmę nusikalstamos turto kilmės konstatavimas, o ne pirminę veiką padariusio asmens nuteisimas [21, p. 45; 24, p. 197, 211]. Nors neteisėtas praturtėjimas yra iš dalies nusikalstamu būdu gautų

pinigų ar turto legalizavimo rezultatas, BK 189¹ ir 216 straipsniai kartu negali būti taikomi, nes dalykas negali tuo pačiu būti ir nusikalstamos, ir neaiškios kilmės.

Kyla klausimas, ar bet koks neaiškios kilmės turtas savaime atitinka būtiną dalykui sąlygą, t. y. kad jis negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis. Teisėtų pajamų sąvoką apibrėžiant BK 190 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad BK 189¹ straipsnyje nurodytos teisėtos pajamos yra iš teisės aktų neuždraustos veiklos gautos pajamos, nesvarbu, jos buvo apskaitytos teisės aktų nustatyta tvarka ar ne. Nors yra daugybė teisės aktų, kurie reglamentuoja įvairias asmens veiklos formas, kuriomis galima įgyti teisėtų pajamų, BK 189¹ ar 190 straipsnių dispozicija į juos tiesiogiai nenukreipia, todėl minimos formuluotės nesuponuoja BK 189¹ straipsnio blanketiškumo. Aiškinant teisėtų pajamų turinį, svarbu apibrėžti pajamas, teisės aktų neuždraustas veiklas ir aspektus, susijusius su pajamų apskaitymu teisės aktų nustatyta tvarka.

Pajamomis pagal BK 190 straipsnį laikytina visa asmens gauta nauda, nesvarbu, iš kur tos pajamos gautos. Jokie apribojimai pajamų formai ar rūšiai neturėtų būti taikomi. Formuluotė „teisės aktų neuždrausta veikla“ suponuoja, kad veikla turi būti neuždrausta ne tik BK, bet ir bet kokiais kitais teisės aktais. Nors tai reiškia, kad pajamos yra neteisėtos ir tada, kai yra gautos iš, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso uždraustos veiklos, kas lemia platesnę neteisėtų veiklų sąvoką, nei vien BK uždraustos veiklos, neteisėtų pajamų sąvokos, tuo pačiu ir dalyko turinį itin siaurina įstatyminė sąlyga, numatanti, kad vien pajamų neapskaitymas teisės aktų

nustatyta tvarka pačių pajamų nepadaro neteisėtų. Toks platus teisėtų pajamų sąvokos neteisėto praturtėjimo kontekste traktavimas padeda išvengti itin plataus masto kriminalizacijos ir siaurina baudžiamosios atsakomybės taikymo sritį.

BK 189¹ straipsnyje įvardytas turtas, kuris negalėjo būti įgytas *teisėtomis pajamomis*, tačiau dalyku turėtų būti laikomas ir toks turtas, pavyzdžiui, pinigai, kurie negalėjo būti įgyti teisėtai, todėl būtų tiksliau dalyką apibrėžti kaip turtą, kuris negalėjo būti įgytas teisėtai arba teisėtomis pajamomis.

Neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalykas yra tik toks neaiškios kilmės turtas, kuris įgytas ne pajamomis, kurios gautos iš savo esme teisėtos veiklos, tik nebuvo apskaitytos ar deklaruotos. Todėl turtas, gautas iš, pavyzdžiui, neoficialaus darbo užmokesčio, prekiaujant drabužiais, daržovėmis, verčiantis kitokia ūkine, komercine, profesine ar finansine veikla, tik tinkamai neapskaičius pajamų, nelaikytinas BK 189¹ straipsnyje numatyto neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyku.

Reikia pabrėžti, kad BK 189¹ straipsnyje yra užprogramuota prezumpcija, kad turto kilmė yra neteisėta, nes jei turtas iš tiesų yra ne nusikalstamos, o *neaiškios kilmės*, tai nėra ir objektyvių praktinių galimybių užtikrintai patvirtinti, kad jis nėra gautas iš teisėtos veiklos, tik neapskaitytas ar nedeklaruotas. Baudžiamajame procese draudžiama perkelti įrodinėjimo našta įtariamajam, teisė tylėti, neteikti save apkaltinančios informacijos yra neatsiejama nuo procesinių nekaltumo prezumpcijos ir sąžiningo proceso principų. Nagrinėti su turto kilme susiję aspektai leidžia kelti klausimą, ar toks šio nusikaltimo dalyko suformulavimas baudžiamajame įstatyme

nenulems nepateisinamų minėtų principų pažeidimų.

Atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinis Teismas 2012 m. birželio 25 d. sprendimu atsisakė nagrinėti Vilniaus miesto pirmojo apylinkės teismo prašymą ištirti, ar BK 189¹ straipsnis „Neteisėtas praturtėjimas“ neprieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnyje įtvirtintam nekaltumo prezumpcijos principui [28], gerbiant įstatymų leidėjo teisę kriminalizuoti įvairias veikas, darytina išvada, kad būtent teisės praktikams teks užtikrinti, kad kiekvienoje konkrečioje situacijoje būtų kuo labiau pagrįstas turto kilmės negalėjimas būti teisėta, o ne vien lengvabūdiškai taikoma turto kilmės neteisėtumo, taigi ir kaltumo prezumpcija.

4. Turto vertė

Turto vertė yra vienas iš svarbiausių neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyko aspektų, atspindintis ribą, nuo kurios kyla baudžiamoji atsakomybė. Kad tai vienas iš kertinių ši nusikaltimą apibūdinančių aspektų, pripažįsta ir teismai. Pavyzdžiui, Kauno apylinkės teismas 2013 m. balandžio 8 d. nutartyje netinkamai apskaičiuotą ir netiksliai kaltinamajame akte nurodytą turto vertę įvertino kaip esminį pažeidimą, trukdantį nagrinėti baudžiamąją bylą [36].

Neteisėto praturtėjimo dalyku laikytinas tik toks turtas, kuris atitinka visas dalyko kilmei keliamas sąlygas, ir tokio turto vertė yra didesnė negu 500 MGL. Šis dalyko požymis *expressis verbis* numatytas baudžiamajame įstatyme. Neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyko vertė yra skirtumas tarp viso asmens turimo turto ir turto, kuris pagrindžiamas teisėtomis pajamomis. Dėl vertės skaičiavimo neaišku-

mų buvo kreiptasi ir į Konstitucinį Teismą [33]. Pažymėtina, kad didesnių problemų paprastai nekyla tik pas asmenį radus neaiškios kilmės pinigų, o kito turto, ypač nekilnojamojo, vertė bėgant laikui gali gerokai pakisti. Teismai yra atkreipę dėmesį, kad turimo turto vertė ir jo įgijimo kaina gali nesutapti ir tai turi būti nustatyta, siekiant apkaltinti asmenį ir įvertinti, ar asmuo galėjo turimą turtą įgyti teisėtomis pajamomis [36]. Paprastai tai pavedama apskaičiuoti specialistui ar ekspertui.

Jei asmens turimo turto vertė yra bent vienu litu mažesnė negu 500 MGL, jo turimas turtas negali būti pripažįstamas neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyku. Nors reikia sutikti, kad veikos pavojingumas, kai turimo turto vertė yra 499 MGL ir kai 500 MGL, iš esmės nesiskiria, vis dėlto manytina, kad minimali nusikaltimo dalyko vertė turi būti nustatyta BK. Be to, atsižvelgiant į tai, kad egzistuoja ne tik baudžiamoji atsakomybė, negalima sutikti su nuomone, kad baudžiamosios atsakomybės slenksčio nustatymas BK per dalyko vertę gali siųsti žinią, kad atitinkamas neteisėto praturtėjimo lygmuo valstybėje yra toleruotinas [22, p. 18]. Šis nusikaltimas, ypač įstatymu nemažinant subjektų rato, ir taip yra pakankamai neapibrėžtas. BK nedetalizavus dalyko vertės, taptų neaišku, už ką apskritai galima baudžiamoji atsakomybė, todėl kiltų abejonių dėl įstatymo atitikimo *nullum crimen sine lege* principui. Būtų galima imtis baudžiamąjį persekiojimo ir dėl santykinai mažos vertės turto vietoj operatyvaus administracinės, mokestinės atsakomybės pritaikymo, o tai prieštarautų *ultima ratio* principui. Kritiką dėl neteisėto praturtėjimo nusikaltimo sudėties abstraktumo yra išsakęs ir D. Wilsher [27, p. 31].

Dalyku neturėtų būti pripažįstamas turtas, kurio vertė nėra objektyvaus ir legalaus pobūdžio. Už visiškai civilinėje apyvartoje uždrausto daikto turėjimą inkriminuotinas tik BK straipsnis, numatantis baudžiamąją atsakomybę už konkretaus daikto turėjimą. Nustačius, kad asmuo daugiau negu 500 MGL „investavo“ į narkotines medžiagas, ir lėšos, panaudotos pirkimui, yra neaiškios kilmės, bet negalėjo būti įgytos teisėtai, veika nuo atitinkamo turto įgijimo iki narkotinių medžiagų pirkimo momento turėtų būti kvalifikuojama kaip neteisėtas praturtėjimas. Pabrėžtina, kad neteisėto praturtėjimo dalykas yra tik toks turtas, kurį asmuo turi po neteisėto praturtėjimo kriminalizavimo, t. y. po 2010 m. gruodžio 11 d.⁶

Turto vertė yra diskusijų objektas ne tik įstatymo taikymo aspektu. 2010 m. rugpjūčio 26 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 67 straipsnio papildymo, 72 straipsnio pakeitimo ir kodekso papildymo 72³ ir 189¹ straipsniais įstatymo projekte Nr. XIP-2344, kuriuo buvo siekiama kriminalizuoti neteisėtą praturtėjimą, baudžiamoji atsakomybė buvo susieta su didesnės nei 250 MGL vertės turto turėjimu [10]. Projektui sulaukus pagrįstos kritikos dėl pernelyg žemos dalyko vertės, ji padidinta iki 500 MGL. Manytina, kad 250 MGL yra aiškiai per maža suma, reikalinga baudžiamajai atsakomybei kilti, kai tai yra vienas iš svarbiausių šio nusikaltimo elementų, nes ji neatspindi asmens praturtėjimo šiandienės ekonomikos sąlygomis.

⁶ Pagal BK 189¹ straipsnį baudžiamojon atsakomybėn traukiami tik asmenys, kurie BK 189¹ straipsnyje nustatytus požymius atitinkantį turtą turi po įstatymo (Nr. XI-1199) įsigaliojimo, t. y. 2010 m. gruodžio 11 d.

Nors buvo ketinama pakeisti šį straipsnį numatant griežtesnę atsakomybę už didesnės negu 7 500 MGL vertės turto turėjimą [11], toks veikas kvalifikuojantis požymis pagrįstai nėra numatytas. BK nustačius plačias sankcijos ribas (nuo baudos, arešto iki laisvės atėmimo bausmės iki 4 metų), teismams sudaryta galimybė tinkamai įvertinti skirtingo masto neteisėtą praturtėjimą ir paskirti teisingą ir proporcingą padarytam nusikaltimui bausmę. Teismai kol kas už neteisėtą praturtėjimą dažniausiai skiria baudą (areštas ar laisvės atėmimo bausmė kol kas nebuvo paskirta), o nustatę, kad asmuo neteisėtai praturtėjo stambiu mastu, turėtų teisę skirti realią laisvės atėmimo bausmę iki 4 metų, o tai laikytina griežta sankcija, atsižvelgiant ir į tai, kad kartu būtų skiriamas viso teisėtomis pajamomis nepagrįsto turto konfiskavimas.

Didesnė negu 500 MGL turimo turto vertė, palyginti su dauguma BK specialiosios dalies straipsnių, yra aukšta minimali vertė, reikalinga baudžiamajai atsakomybei kilti. Vis dėlto O. Fedosiuk šią ribą įvertino kaip labai žemą ir visiškai nerodančią netoleruotino praturtėjimo. Pasak jo, kiekvienas Lietuvoje gyvenantis ir turintis butą žmogus šios normos požiūriu yra „praturtėjęs“ ir galima tikrinti, ar šis „praturtėjimas“ pagrįstas; toks reglamentavimas kertasi su proporcingumu ir *ultima ratio* principais, todėl siekiant neteisėto praturtėjimo normą bent iš dalies sutaikyti su teisės principų reikalavimais, būtina nepagrįstai turimo turto minimalią vertę pakelti bent iki 1000 MGL (130 000 Lt) arba išvis atsisakyti tokios nusikalstamos veikos sudėties ir problemą spręsti finansinėmis-mokestinėmis priemonėmis [17, p. 1221–1223]. Pažymėtina, kad O. Fedosiuk iškelta veikų kriminalizavimo proble-

matika *ultima ratio* principo kontekste yra ne mažiau svarbi valstybei negu siekis iš esmės netoleruoti neteisėto praturtėjimo.

Negalima sutikti, kad aukšta minimali dalyko vertė reiškia nusikalstamumo toleranciją. Įstatymų leidėjas turi teisę ne tik kriminalizuoti veikas, bet ir nustatyti griežtas mokesčines, administracines ar civilinės teisės priemones. Kai subjektai yra ne tik valstybės tarnautojai ar su organizuotu nusikalstamumu siejami asmenys, o kaltei pagrįsti užtenka konstatavimo, kad asmuo turėjo ir galėjo žinoti apie preziuruojamą turto kilmės neteisėtumą, valstybės netolerancija neaiškios kilmės praturtėjimo iki tam tikros ribos gali būti parodyta ir naudojant ne baudžiamąjį procesą. Kiek asmuo turi turėti neaiškios kilmės turto, kuris negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis, kad tokia veika būtų pakankamai pavojinga ir jos kriminalizavimas atitiktų *ultima ratio* principą, yra atskiros analizės vertas klausimas, kuris turėtų būti sprendžiamas vertinant tiek tokių veikų paplitimą, tiek atsižvelgiant į ekonominę situaciją valstybėje ir pragyvenimo lygį.

Išvados

Atsižvelgiant į BK 189¹ straipsnio paskirtį, neteisėto praturtėjimo nusikaltimo daly-

ku laikytinas bet kokios formos asmens turimas turtas, t. y. visas jo turtinis aktyvas, įskaitant turtines teises, kurios pagal savo esmę ir įgijimo pagrindą negalėjo būti įgytos neatlygintinai.

Neteisėto praturtėjimo dalyku yra ne nusikalstamu būdu gautas turtas, o būtent turtas, kurio kilmė neaiški, tačiau negali būti teisėta. Nustačius konkrečią turto kilmę, BK 189¹ straipsnis negali būti taikomas. Neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyku nėra toks turtas, kuris įgytas pajamomis, gautomis iš savo esme teisėtos veiklos, tik neapskaitytomis ar nedeklaruotomis.

BK 189¹ straipsnyje numatyto neteisėto praturtėjimo nusikaltimo sudėtis labiausiai išsiskiria iš kitų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose numatytų panašių nusikaltimų sudėčių tuo, kad BK 189¹ straipsnyje *expressis verbis* numatyta dalyko vertė – daugiau negu 500 MGL. Neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyko vertė yra viso asmens turimo turto ir turto, kuris pagrindžiamas teisėtomis pajamomis, skirtumas. Šio nusikaltimo dalyku nėra turtas, kurio vertė nėra objektyvus ir legalaus pobūdžio. Svarstyтина, kokia minimali neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalyko vertė, reikalinga baudžiamajai atsakomybei kilti, yra ekonomiškai pagrįsta.

LITERATŪRA

Teisės aktai ir *travaux préparatoires*

1. 2005 m. spalio 31 d. Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 136-5145.
2. 2005 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/60/EB dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui ir teroristų finansavimui. *Oficialusis leidinys*, L 309, 25/11/2005.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Su pakeitimais ir papildymais. Nr. VIII-1968, *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Su pakeitimais ir papildymais. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.
5. Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas. Su pakeitimais ir papildymais. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 64-1502.

6. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 149-6013.
7. Prancūzijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20060701>>
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 121-4608.
9. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 67 straipsnio papildymo, 72 straipsnio pakeitimo ir kodekso papildymo 72³ ir 189¹ straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 91, 94 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 168¹ straipsnių įstatymo projektų“ [interaktyvus]. 2010 m. rugpjūčio 26 d. XIP-2344. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=380073&p_query=&p_tr2=2>
10. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 67 straipsnio papildymo, 72 straipsnio pakeitimo ir kodekso papildymo 72³ ir 189¹ straipsniais įstatymo projektas [interaktyvus]. 2010 m. rugpjūčio 26 d., Nr. XIP-2344. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=380071&p_query=&p_tr2=2>
11. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 189¹ straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas [interaktyvus]. 2011 m. birželio 9 d. XIP-3306. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=400908&p_query=&p_tr2=2>
12. ABRAMAVIČIUS, A.; MICKEVIČIUS, D.; ir ŠVEDAS, G. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005.
13. BIKELIS, S. *Baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimo bausme nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybės. Mokslinis tyrimas*. Vilnius, 2010 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.teise.org/data/1Alternatyvos--kaip-tyrimas-03-27F.pdf>>.
14. FEDOSIUK, O. Nuosavybė ir turtas Civiliniame ir Baudžiamajame kodeksuose. *Jurisprudencija*, 2002, 28(20).
15. FEDOSIUK, O. Turtinė nauda kaip nusikalstamos veikos dalykas: sisteminė normų analizė. *Jurisprudencija*, 2004, 60(52).
16. FEDOSIUK, O. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 2012, 19(2).
17. FEDOSIUK, O. Baudžiamųjų įstatymų prieš ne teisėtą pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo. *Jurisprudencija*, 2012, 19(3).
18. FEDOSIUK, O., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2013.
19. GUILLERMO, J., *The Romanian Legal Framework on Illicit Enrichment* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://apps.americanbar.org/rol/publications/romania-illegal_enrichment_framework-2007-eng.pdf>
20. JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. Turto samprata Lietuvos civilinėje teisėje. *Socialinių mokslų studijos*, 2009, 3(3).
21. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis: (213–330 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2010.
22. MUZILA, L.; MORALES, M.; MATHIAS, M.; BERGER, T. *On the Take: Criminalising Illicit Enrichment to Fight Corruption*. Washington, DC: World Bank, 2012 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://ideas.repec.org/b/wbk/wbpubs/13090.html>>
23. PAKŠTAITIS, L. Neteisėtą praturtėjimas kaip nusikalstama veika: ištakos, kriminalizavimo problema, taikymas, perspektyvos. *Jurisprudencija*, 2013, 20(1).
24. PAUŽAITĖ, R. Iš nusikalstamos veikos gautas turtas kaip konfiskuotino turto rūšis. *Socialinių mokslų studijos*, 2009, 4(4).
25. PERDRIEL-VAISSIERE, M. The Accumulation of Unexplained Wealth by Public Officials: Making the offence of illicit enrichment enforceable. *U4 Brief*, 2012:1 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.cmi.no/publications/publication/?4365=the-accumulation-of-nexplained-wealth-by-public>>
26. PIESLIAKAS, V. Neteisėtu būdu gautų pajamų konfiskavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje: siekiai ir realybė. *Jurisprudencija*, 2011, 18(2).

27. WILSHER, D. Inexplicable Wealth and Illicit Enrichment of Public Officials: a Model Draft That Respects Human Rights in Corruption Cases. *Crime, Law & Social Change*, 2006, 45(1) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://link.springer.com/article/10.1007/s10611-006-9016-6>>
- Teismų praktika**
28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 25 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo – Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso BK 189-1 straipsnis (2010 m. gruodžio 2 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 72-3729.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 6 d. potvarkis Nr. 2B-13 „Dėl pareiškėjo prašymo grąžinimo“.
30. Kauno apygardos teismo 2013 m. vasario 22 d. nutartis b.b. Nr. 1A-132-290/2013.
31. Šiaulių apygardos teismo 2013 m. birželio 28 d. nuosprendis b.b. Nr. 1A-496-354/2013.
32. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2011 m. vasario 21 d. baudžiamasis įsakymas b.b. Nr. 1-290-387/2011.
33. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2012 m. kovo 28 d. nutartis b.b. Nr. 1-283-296/2012.
34. Kauno miesto apylinkės teismo 2012 m. rugpjūčio 24 d. baudžiamasis įsakymas b.b. Nr. 1-2807-801/2012.
35. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. sausio 18 d. nuosprendis b.b. Nr. 1-50-296/2013.
36. Kauno apylinkės teismo 2013 m. balandžio 8 d. nutartis b.b. Nr. 1-1259-720/2013.
37. Kauno apylinkės teismo 2013 m. balandžio 15 d. nuosprendis b.b. Nr. 1-464-311/2013.
38. Tauragės rajono apylinkės teismo 2013 m. gegužės 27 d. nuosprendis b.b. Nr. 1-44-377/2013.

THE SUBJECT OF CRIME OF ILLICIT ENRICHMENT

Skirmantė Makūnaitė

S u m m a r y

The subject matter of the article herein is assets as the subject of crime of illicit enrichment provided in Article 1891 of CC. The article analyses of what form, origin and value the assets as the subject of illicit enrichment may be; some theoretical and practical problems are highlighted. The article is based on the idea that, when considering what illicit enrichment is, the major emphasis should be put on origin and value of assets but not on its form, as particularly origin and value of assets demonstrates gravity of the act.

The article aims to highlight that the subject of

illicit enrichment is not assets gained from criminal activity but particularly that whereof origin is unclear but may not be legitimate. After identification of specific origin of assets, Article 1891 of CC may not be applied.

The article discusses the value of the subject of illicit enrichment that is established in the CC, presents discussion about the minimum value of the subject of illicit enrichment and questions what minimum value of the subject of illicit enrichment which determines criminal liability is economically grounded.

Įteikta 2013 m. rugsėjo 30 d.

Priimta publikuoti 2013 m. lapkričio 29 d.